

422

LATVIJAS
ŪNIVERSITĀTES RAKSTI
ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS

ARCHITEKTŪRAS FAKULTĀTES
SERIJA

II. SĒJUMS
TOMUS

№ 1

LATVIJAS ŪNIVERSITĀTE

R I G Ā, 1 9 3 6

LVU. FINISKÄ
BIBLIOTEKA
641.5.88

Dioskūru templis Neapolē.

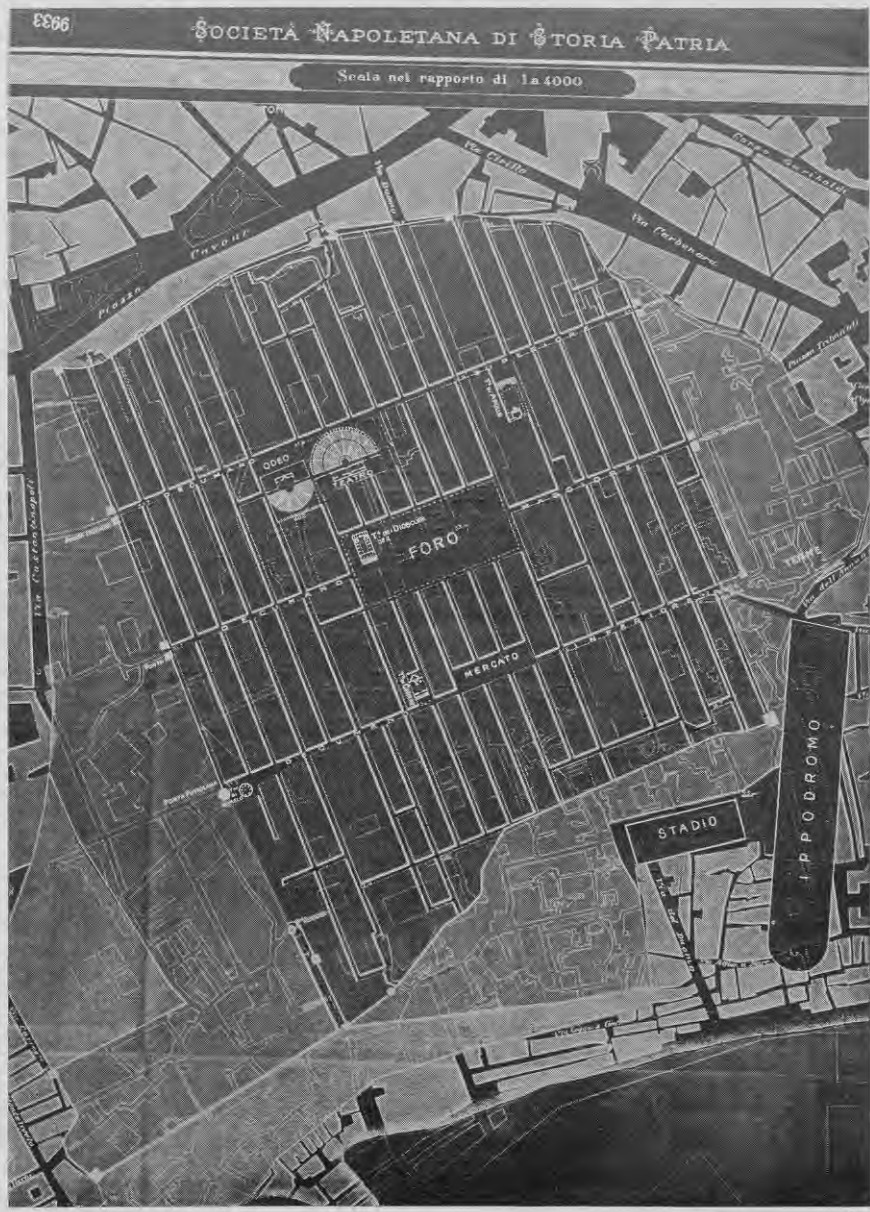
Prof. Dr. *K. Rončevskis* †**In memoriam.**

1935. g. 24. oktobrī prof. Dr. K. Rončevskis L. Ū. arhitektūras fakultātes mācības spēku saimei nolasīja savu apcerējumu par Neapoles Dioskūru templi. Sirdskaite, ar ko jau ilgāku laiku smagā formā slimoja prof. K. Rončevskis, pēdējā laikā bij kļuvusi ļaunāka, un tikai ar ārkārtīgu gribas spēku mūsu augsti vērtējamais zinātnieks pārvarēja runāšanas grūtības, ko viņam sagādāja vairāk kā 2 stundas garais priekšnesums ar plašiem paskaidrojumiem. Šai Dioskūru tempļa lekcijai bija kļūt par prof. K. Rončevska atvadiem no savas fakultātes: jau 7. novembrī viņš slēdza acis uz mūžību. Viņa gaišo tēlu, ko apgaroja nebeidzama patiesības meklējumu dziņa, arhitektūras fakultāte paglabās piemiņā.

Dienvīditalijā romiešu ķeizaru laikmeta monumentālo celtnu palieku ir ļoti maz.

Tomēr visiem varētu būt pazīstama Trajāna arka Beneventā, kas labi uzglabājusies līdz pat mūsu dienām. Vēriģi tūristi pazīst gan arī milzīgā amfiteātra drupas Kapujā; tie sevišķi atcerēsies tā ieejas portālu arkādas.

Daudzi, ceļodami pa Itāliju, būs ievērojuši arī divas Dioskūru tempļa kolonnas S. Paolo Maggiore baznīcas priekšā Neapolē, bet par šā tempļa drupām ir ļoti maz kas lasāms Bēdekerā, un tikai nedaudziem būs pazīstama speciālā literatūra, kur pieminēts vai apcerēts Dioskūru templis. Tāpēc es arī gribu sīkāk pastāstīt par šo templi un sevišķi par tā ievērojamiem kapiteliem.

1. zím.

Senas tradīcijas vēstī, ka templis atradies pie fora, kas jau pasvītro tempļa svarīgo nozīmi. Ar senās Neapoles topografiju mūs iepazīstina De Petra's plāns. Šis plāns ir publicēts Capasso — De Petra's grāmatā „Napoli greco-romana“, kas iznākusi 1905. gadā. Nupat minētajā darbā ir Neapoles un tās pieminekļu apraksts; ievēroti arī senie nostāsti. Tekstu bij sastādījis Capasso, bet pēc viņa nāves šo darbu izdeva De Petra. Viņš arī papildināja Capasso tekstu ar vērtīgiem novērojumiem un piezīmēm, kā arī ar senās literatūras citātiem. Capasso pats bij rosīgi vācis un studējis ziņas par Neapoles pagātņi. Viņš jau 1892. g. publicēja žurnālā „Archivo storico per le provincie napoletane“ Neapoles plānu ar tās apveidiem XI. gs. — Bez tam šē jāpiemin arī Belocha grāmata „Campanien“, kas izdota 1890. g. un kuŗā atrodam bagātus literatūras aizrādījumus.

Balstoties uz jaunākajiem pētījumiem, starp citu uz Gabricci darbiem (Notizie degli scavi 1902 un 1906), kā arī uz izrakumu datiem, kas iegūti rēgulējot Neapoles ielas, un ņemot par pamatu Capasso plānu, De Petra varēja rekonstruēt galvenos vilcienos senās Neapoles pilsētas iekārtu. Atrastie senās Neapoles mūru fragmenti un kapi arī palīdzēja noskaidrot antīkās Neapoles apveidus un tās paplašinājumus. Protams, šai De Petra's plānā vēl ļoti daudz kas paliek hipotētisks.

Pieņem, ka Neapole dibināta kā Kumu pilsētas kolonija V. gs. pr. Kr. sākumā. Toreizējā apbūves plānā jau bij paredzēts rēgulārs ielu iekārtojums. Šis ielu tīkls palika pilsētas kodolā romiešu laikā, un tas uzglabājies arī pat tagadējā Vecneapolē.

Ap 4 m platās galvenās ielas bij situētas apmēram no austrumiem uz rietumiem. Pati garākā no šīm ielām, romiešu Decumanus major, bija ap 748 m gara. Daudzās šķērsielas gāja apmēram no ziemeļiem uz dienvidiem. Apbūves blokiem bija iegarena forma.

Šai attēlā plāna gaišākā daļa apmēram atbilst jau pa daļai paplašinātiem grieķu pilsētas apveidiem. Plāna tumšākā daļa rāda galvenā kārtā romiešu laikā paplašināto antīko pilsētu. Bet vēl tumšākā plāna daļa rāda jau viduslaiku Neapoli, kas, protams, bij aizsegusi arī antīko ostu (?).

De Petra's plānā mēs redzam pilsētas ievērojamākos tempļus. Rietumos saskatāms Eumēla templis; dienvidos pie fora, jādōmā, atradies Cereras templis, kas bijis celts tirgus tuvumā. Austrumos

pie fora esot bijis Apollōna templis, bet ziemeļos pie fora atradies Odeions un lielais teātris. Pēdējā tiešās pēdas ir pierādītas.

Pie fora austrumu malas, kur tagad krustojas Via Tribunale (agrākais Decumanus major) ar Via del Duomo (Cardo), stāvēja kāda četrfasādu arka. Pret fora laukumu bija vērsta Basilica (S. Lorenzo baznīcas vietā), tālāk Kūrija un tagad apceramais Dioskūru templis. Fora laukumu, protams, rotāja daudzas veltījumu bāzes, hermes, ķeizaru un izcilu pilsoņu statujas. Fora laukums bij apmēram 100×217 m liels.

Pilsētas plāna dienvidaustrumu daļā šķiet bijis stadijs un hipodroms.

Neapoles chronikas vēstī (pēc Salv. Scotti), ka 788. g. Dioskūru tempļa tuvumā notikušas sīvas cīņas starp neapoliešiem un saracēņiem. Longobardu atbalstīti neapolieši izdzinuši ienaidniekus no pilsētas robežām. Šo uzvaru guva 30. jūnijā, tā tad apustuļa Pāvila dienā.

789. g. 23. janvārī, Pāvila atgriešanas dienā, neapolieši nolēma, ar longobardu atbalstu, galīgi aizdzīt saracēņus, kuŗi arvien vēl aplenca pilsētu un postīja tās apkārtni.

Šo nodomu izdevās raženi izpildīt, un tad tika nolemts celt baznīcu par godu sv. Pāvilam, jo neapolieši ticēja, ka par savām sekmēm tiem jāpateicas sv. Pāvila palīdzībai.

Baznīcas vietu izvēlējās Dioskūru tempļa drupās, kuŗu tuvumā pirmoreiz bij uzvarēts ienaidnieks. Ceļot trīsjomu baznīcu, izmantoja tempļa daļas. Visu agrākā tempļa vietu baznīca tomēr neaizņēma. Starp baznīcas fasādi un tempļa priekšhalli esot bijis dārzs.

Mums ir pierādījumi tam, ka vēl krietni liela tempļa fasādes daļa bij uzglabājusies cauri viduslaiku vētrām.

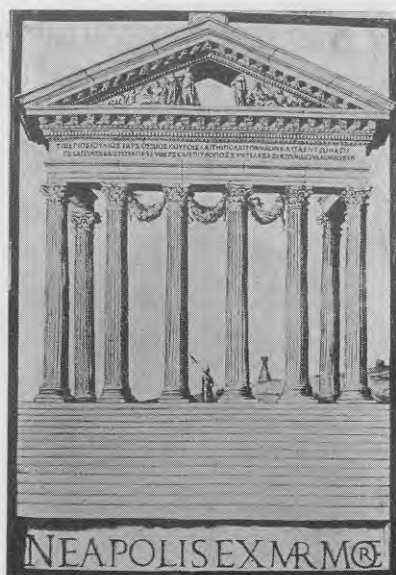
Correra citē (Atti della R. Accademia di archeologia di Napoli XXIII, 1905, 218. lpp.) kādu vēstuli, kuŗu 1524. g. 20. martā Pietro Summonte Neapolē raksta Marcantonio Michielam. Tur lasām: „e tutto intiero ancora il pronao e frontispizio dell' antico tempio di Castore e Polluce... e della Parte di dentro e tutto rovinato...“

Tālāk liecību par šā tempļa stāvus esošajām daļām dod vēl kāds 1540. g. tempļa fasādes attēls. Šis zīmējums, ko pagatavojis Francesco da Olanda, atrodas Eskoriālā un to ir reproducējis Correrā (Atti Napoletani).

Kaut gan šis zīmējums atsevišķās daļās nav eksakts, tad tomēr tam ir sevišķa vērtība. Šis zīmējums mums rāda tempļa uzraksta sadalījumu un — kam piešķirama sevišķa nozīme — noskaidro frontona skulptūru saturu un sakārtojumu.

Minētais uzraksts ir šāds:

„Tiberijs Jūlijs Tarss dioskūriem un pilsētai šo templi un kas templī ir. — Brīvlaistais un Augusta prokūrators Pelagons ar saviem līdzekļiem nobeidza un veltīja.“

2. zīm.

Šo veltījuma tekstu ir daudzreiz un dažādi norakstījuši, bet pie tam nav pietiekami ievērots, cik rindās bijis sadalīts uzraksts uz tempļa joslas. Tā piem. Kaibels (*Corpus inscriptionum graecorum*) dod viņu 4 rindās. D'Olanda's zīmējums turpretim rāda, ka uzraksts bijis sadalīts 2 rindās. Ka tas tiešām tā ir bijis, rāda kāds Spinazzola's atradums. 1901. g. Spinazzola atrada vecajā kapsētā, pie S. Martino Neapolē, tempļa joslas fragmentu, kuŗa mugurpusē 1637. g. ticis novietots kāds kapa uzraksts.

Šis fragments vispirms pierāda, ka jau 1637. g. bijusi nopostīta kāda daļa tempļa fasādē, jo joslas fragments pieder tieši tempļa fasādei. It svarīgs ir šai fragmentā vārdu sadalījums *Ioulios*

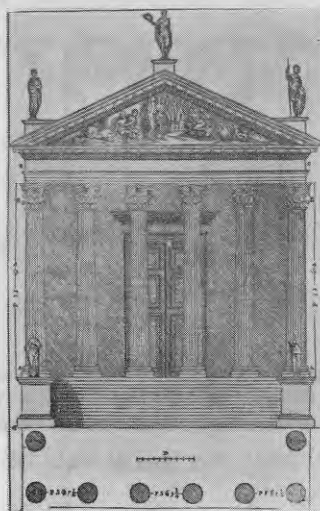
un zem tā... on seba... Tas tieši atbilst vārdu sadalījumam D'Olanda's zīmējumā. Tā tad pareizs bija sadalījums divās rindās. Jāpiemetina, ka D'Olanda's zīmējumā visā uzrakstā ir izlaists tikai vienreiz o (apeleuter-O-s).

Raksta īpatnība, Tiberija Jūlija Tarsa un sevišķi Pelagona vārds ļauj droši secināt, ka templis celts Nerona laikā. Jāpiezīmē, ka Pelagonam ir jābūt tam, ko piemin Tacits:

PELAGON SPADO, QUEM NERO CENTURIONI ET MANIPULO QUASI

SATTELITIBUS MINISTRUM REGIUM PRAEPOSUERAT.

Tiberijs Jūlijs Tarss sāka celt templi, bet — nav šaubu — no-

3. zīm.

mira pirms darbu nobeigšanas. Pelagons pabeidza celt templi un to veltīja.

Apmēram 30 gadus pēc D'Olanda's zīmējuma rašanās iznāca Andrea Palladio darbs par architektūru. Tas iespiests 1570. gadā Venecijā Domenico de' Franceschi izdevumā. Šā darba ceturtajā sējumā divas tabulas ar pavadrakstu veltītas Neapoles Dioskūru templim. Minētās tabulas ir interesants paraugs tam, cik pavisā Palladio publicējis antīko materiālu.

Jānožēlo, ka mums nav nekādas iespējas pārbaudīt, ciktāl Palladio zīmētās dzegas atbildešas oriģināla formām, — olinājuma un robinājuma stingrā saskaņošana, tomēr, vairāk iederas Trajāna un Hadriāna laikā. Pārējās sīkdaļas, kā, piem., kapitels, lielos vilcienos atbilst tiem tempļa kapiteļiem, kas uzglabājušies vēl tagad, kaut arī, kā arvienu, lapu un volūtu raksturs nav uztverts stilistiski pilnīgi; bet tā jau ir to laiku parastā kļūda. Savādi ir, tālāk, ka joslā trūkst uzraksta.

4. zīm.

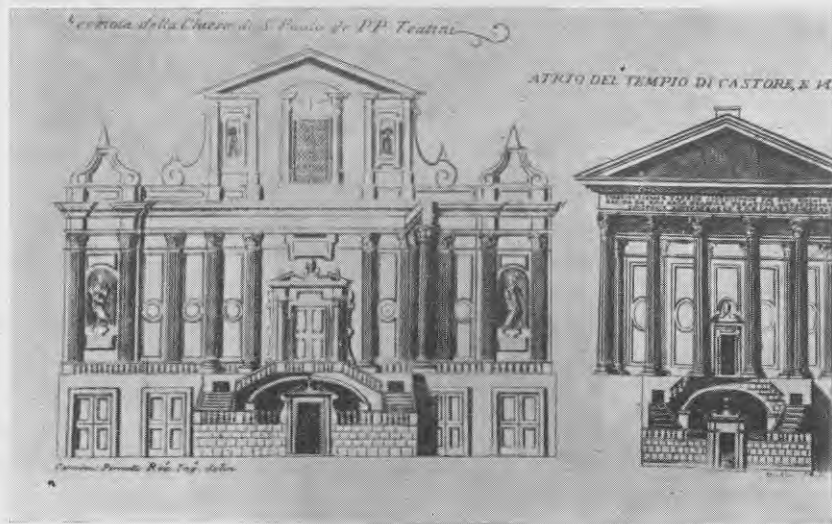
Vislielākā savādība tomēr vērojama frontonā, kurā nav nekā no tā, ko ar redzamu rūpību bij nozīmējis D'Olanda. Pie tam Palladio tekstā lasāms: „Nel frontespicio e scolpito un sacrificio di basso rilievo, di mano di eccellentissimo scultore.“ Šī piezīme skan tā, it kā Palladio pats būtu redzējis frontonu. Palladio laikā frontona izrotājumam vajadzēja pa daļai būt vēl in situ, jo citādi Capaccio nebūtu varējis aprakstīt figūras un dot to izskaidrojumu (Historia Neapolitana, 1607).

Nav nekādu ziņu par to, ka 30 gadu laikā, kas šķīr Palladio darbu no D'Olanda's darba, būtu notikuši lielāki postījumi Dioskūru tempļa frontonā. Noteikti zināmi tikai bojājumi 17.gs. Ja arī Pal-

ladio patiesi būtu redzējis mazāk no frontona skulptūrām nekā D'Olanda, tad tomēr jāsaprot, ka savā ceturtajā grāmatā par architektūru viņš ir atļāvies kaut ko pavisam nepiedodamu.

Pilnā mērā apbrīnojot Palladio kā radītāju architektu, tomēr skaidri jāpasaka, ka — lai arī būtu vaļagriezēju kļūdas — Palladio antīkas attēlojumi jālietā „uzmanīgi“.

Jau apcerējot Veneras tempļi Cēzara forā, man radās izdevība aizrādīt uz Palladio pavisam izturēšanos pret tempļa ornā-

5. zīm.

mentu un dzegu. Attēlojot Neapoles Dioskūru tempļa frontona kompozīciju, Palladio ir tieši sagudrojis, pie tam vēl ļoti pliekani.

Vēl arī jāpiezīmē, ka Palladio attēlotajā tempļa fasādē durvis, akrōtēriju figūras un tēli pie trepju vaigiem ir brīvi papildinājumi.

1538. g. S. Paolo baznīcu atdeva teatiniešu mūkiem. Šī pāri par 700 gadiem vecā baznīca kļuva par mazu lielajai draudzei. Bez tam tā draudēja arī sagāzties.

1583. g. sāka celt jaunu, cienīgāku baznīcu. Teatiniešu mūks Francesco Grimaldi pagatavoja plānus un vadīja jaunbūves darbus. Astoņas Dioskūru tempļa kolonnas atstāja stāvēt baznīcas priekšā. Šīs antīkā tempļa paliekas veidoja gleznainu portiku baznīcas ieejas priekšā, gan ne tik tiešā nozīmē, kā Marijas-Minervas

baznīcas portiks Asīzes pilsētā. Tur Minervas tempļa priekšhallē celtnieciski pilnīgi organiski saistīta ar baznīcas sienu.

Neapoles S. Paolo Maggiore baznīcas portālam abos sānos iebūvētas kolonniņas, kuŗu stabi ir antīki. Bez tam arī baznīcas tuvākajā apkaimē iebūvēti antīki fragmenti: klātējā klostera pagalmā redzami par jaunu izlietāti 18 antīki granīta stabi.

Šķiet, ka jau ap 1631. gadu nogāzušies daži antīkā architrava gabali. Lielāks antīkās priekšhalles postījums notika 1688. g. Sīkākas ziņas par to publicē Salvatore Scotti savā vadonī pa baznīcu. Pie tam viņš dod tik ticamu materiālu, kā Casa di San Paolo dienasgrāmatas piezīmes. Tur teikts, ka 1688. g. 5. jūnijā, sestdienā pirms vasaras svētkiem plkst. 5 pēc pusdienas notikusi ze-

6. zīm.

mestrīce: „un orribile tremuoto che duro' un buon Credo.“ Tālāk dienasgrāmatas piezīmē teikts, ka zemestrīcei sekojuši vairāki sabrukumi. „Bija drausmīgs skats — rakstīts piezīmē tālāk — „kad sagrauva slavenais ātrijs (tā tad antīkais pronaos), pie kam sagāzās 4 kolonnas. Tikai 4 kolonnas palika savā vietā.

Šās katastrofas sekas bija vēl ilgi redzamas. Carletti redzējis vēl 18. gs. pirmajā pusē tieši baznīcas tuvumā zemē gulošus frontona izgriezumu fragmentus. Tā tad priekšhalli bij atstājuši novārtā un restaurējuši tikai baznīcas sienu. Antablementa un frontona izrotājuma fragmentus pa daļai izvazāja, pa daļai tos pārklāja

zeme. Taisot pamatus jaunām ēkām, tos atraka un pārdeva kā būvmateriālu.

Scotti piemin vēl kādu minētās dienasgrāmatas piezīmi: 1712. g. nojauca 2 priekšējās no 4 kolonnām, kas bij palikušas veselas 1688. g. zemestrīcē. Tās stāvēja savrup un draudēja apgāzties. Šo 2 kolonnu bāzes atstāja savā agrākā vietā.

Tā tad 2 stāvošās kolonnas, 2 architrava gabali un 2 bāzes, — tas ir viss, kas mums vēl redzams no bagātā tempļa.

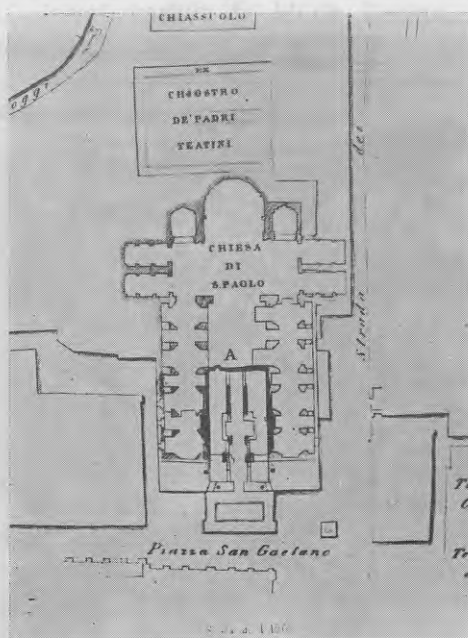

7. zīm.

No tempļa sienām nekas nav uzglabājies, bet tempļa pamatus zem baznīcas grīdas pētījis arhitekts Rega (jau 1859. g.). Šīs pamatu paliekas, 2 m garus un 1 m platus tufo kvadrus, Rega atzīmējis mums priekšā esošajā plānā. Šo plānu es ņemu no Regas nelielā apcerējuma „Le vestigia del tempio di Castore e Polluce“, kas izdots Neapolē 1890. gadā.

Dioskūri jau no seniem laikiem bija Neapolē augstā cieniā, un ir gluži dabiski pieņemams, ka pirms Nerona laika celtnes tai pašā vietā jau bijis kāds vecāks Dioskūru templis. Un tiešām, ir ziņas,

ka baznīcas pamatos blakus opus reticulatum mūrējumam būtu it kā vecāka būvmateriāla un būvveida paliekas saskatītas. Par to nebūtu ko brīnīties, jo dioskūru kultu Neapolē apliecina monētas jau pirms ķeizaru laika (von Duhn).

8. zīm.

Apskatīsim tagad tempļa kolonnas.

Sīkus uzmērījumus De Petra lika izdarīt ugunsdzēsējiem. Tad dabūja kolonnas augstumu 10,985 m, pie kam apakšējais diametrs = 1,12 m (Rega).

No šā kopaugstuma:

baze (ar plinti)	0,650 m
kolonnas stabs	9,085 m
kapitels	1,250 m
Kopā	<u>10,985 m</u>

NB. Rega noteic drusku mazāku kolonnas augstumu: pavisam 10,850 m. Saskaņā ar ārējo kolonnu asu attālumu — 15,5 m stilobāta platumu varētu pieņemt 18 m. Kopplatība 18 × 30 m (Belochs).

Rega pieņem vidējo interkolumniju 2,88 m; normālais interkolumnijs = 1,91 m.

Visievērojamākā daļa tempļa kolonnu orderā ir katrā ziņā kapitels, un šķiet, ka esmu pirmais, kas nofotografējis šo kapitelu.

9. zīm.

Neapoles Dioskūru tempļa kapitels ir 1,25 m augsts, bet kolonnas apakšējais diametrs 1,12 m (Regas uzmērījumā). Mūsu kapitels tā tad ir slaidāks nekā agrie Augusta laikmeta kapiteli. Pēdējie pa lielākai daļai iederas Vitruvija kanonā, kur augstums līdzinās apakšējam diametram. Arī sedzēju lapu kāti nav vairs tik masīvi kā Augusta laika piemēros. Tomēr kātiņa vainagojums izrotāta apvaļa formā ir katrā ziņā agrā ķeizaru laika pazīme, turpretim sedzēju lapu kātu izgriezums ar lapām aizvada jau uz tuvākām Flaviju laikmeta formām.

Arī sedzēju lapu savstarpējās attiecībās ir jau iezīmējusies lapu lielumu dažādība: pret ārējo volūtu kāpjošā lapa ir daudz spēcīgāk attīstīta nekā iekšējā sedzēja lapa. Sedzēju lapu kauss

pie tam ir arvienu vēl divās daļās un nevis trīs daļās, kā attēlots Palladio tabulā. Taisni šis lapu kausu trijdaļījums ir kapitulu tālākās attīstības pazīme, un mēs nedrīkstam gaidīt šādu trijdaļījumu Nerona laika templī. Šī sīkdaļa atkal rāda, cik pavirši bijuši Palladio zīmējumi, — vai varbūt šī kļūda liecina, ka zīmējumi ir vēlāk izstrādāti pēc paviršiem pirmmetiem. Arī sedzēju lapas kātu Palladio zīmē nepareizi: uz augšu kāpjošo lapu vietā mēs redzam šauras kanelūras.

Tikami redzēt, ka Palladio interesējies par volūtu īpato veidojumu. Volūtu schēmu viņš zīmē pareizi, kaut arī dažas fineses viņš nav pamanījis. Šie sīkumi labi redzami mūsu fotoattēlā.

Žēl, ka nav uzglabājušies, kā jau sākumā minēts, nekādi dzegas fragmenti. Dzegas formu pētīšanai, kā jau agrāk aprādīts, nevar paļauties uz Palladio tabulu. D'Olanda's zīmējums arī nevar būt noteicējs dzegas detaļu pētīšanai tāpat kā kapiteļiem.

Tā tad atstāsim dzegu un apskatīsim tuvāk frontona kompozīciju. Daži rakstnieki ir jau interesējušies par šīm frontonu figūrām, starp tiem Pighius un Capaccio, kuŗi figūras vēl redzējuši tieši pašā frontonā. Tomēr tikai nesen mirušajam arhαιologam Dūnam izdevies pareizi izskaidrot frontona skulptūru sakaru un saturu. Dūna pētījums publicēts kopojumā „Sitzungsberichte der Heidelberger Akad. d. Wissensch. 1909.“ Tur mēs arī atrodam kritiski apsvērtu vecākās literātūras sarakstu.

Arī Dūns, tāpat kā iepriekš Correra, sava pētījuma pamatā liek D'Olanda's zīmējumu, jo šai zīmējumā jābūt attēlotam daudz patiesa kā attiecībā uz sakārtojuma likumību, tā arī uz figūru formām. Tikai žēl, ka figūriņas zīmētas ļoti mazas. Redzams, ka frontona skulptūras atdalās no fona kā augsts cilnis, lai gan Palladio un citi runā par zemo cilni (basso rilievo).

Sāksim ar figūrām frontona galos. Tie ir trītoni, kas pūš gliemežvāku trompētes, kā to jau priekš trim gadsimteniem atzinis Capaccio. Vairāk uz vidu redzam pusgulošus tēlus, pa kreisi kādu sievieti, pa labi kādu vīrieti.

Sievietes figūra atbalstās uz kādu apaļu priekšmetu, kuŗš pēc Dūna domām būtu labības mērs. Labajā rokā sieviete tur pilnības ragu. De Petra šai sievietes figūrā saskatīja Kampanijas attēlojumu, kamēr Dūns — vairāk pamatoti — te redz Gajas figūru (Jan Pighius bij viņu tā nosaucis).

Frontona otrā pusē, simmetriski Gajai novietots pusgūļus ūdens dievs, kas ar labo roku atbalstās uz kādas urnas. De Petra domāja, ka te attēlots upes dievs Sebets, bet Dūns paskaidro, ka figūra attēlo Ūkeanu, jo nelielajam Sebeta strautam, protams, ir mazāk sakaru ar dioskūriem nekā jūrai. Dioskūri sargāja braukšanu pa jūru, un bez tam jūras tuvums sekmēja Neapoles plauksmi.

Blakus Gajai stāv kāda apģērbta vīrieša figūra ar paceltu labo roku, it kā teiktu uzrunu. Šai figūrai simmetriski pretim atrodas kāda sievietes figūra, arī apģērbta. Dūns iztulko šīs figūras kā Neapoles sabiedriskās dzīves pārstāvjus, t. i. kā Dēmu un Bulē, kas frontona grupā apsveic dievišķo būtņu parādīšanos.

Par to, ka frontonā stāvējuši vairāki dievu tēli, liecina pie tukšās vidusdaļas malas stāvošā pusapģērbtā figūra. Šis attēls jau ar savu lielumu atšķiras no blakus esošās figūras. Bez tam augstais trijkājis to raksturo kā Apollōnu. Dievs ar labo roku atbalstās uz trijkāja šķivja, kreisā roka ir attēlota nolūzusi. Apollōna klātbūte Dioskūru tempļa frontonā Neapolē ir pati par sevi saprotama. Apollōns pavadīja pirmos grieķus uz Kīmas pilsētu. Ar kīmiešiem viņš devās uz Neapoli un palika arī par vienu no kolōnijas galvenajiem dieviem (Statijs, monētas).

Par figūrām, kas stāvējušas frontona bojā gājušajā vidus daļā, bez šaubām var teikt sekojošo: tā kā pārējās D'Olanda's zīmējumā attēlotās figūras sakārtotas ļoti saspiesti, tad noteikti jāpieņem, ka brīvajā laukumā bijušas 3 figūras, — it īpaši tādēļ, ka dioskūri, kuriem bij veltīts templis, būs atradušies simmetriski pie fasādes ass. Tā tad blakus dioskūru grupai noteikti būs bijusi novietota vēl kāda figūra simmetriski Apollōna figūrai. Ko varēja attēlot šī figūra?

Uzraksts uz joslas vēstī, ka templis bijis veltīts dioskūriem un pilsētai. Te varētu domāt par nimfu Partenopi, kuŗa skaitījās par Neapoles sargātāju dievi. Dūns tomēr izteic domas, ka Apollōnam frontona vienā pusē visdrīzāk varētu atbilst Artemida otrā pusē. Savu ieskatu viņš pastiprina ar to, ka uz neapoliešu naudas gabaliem blakus dioskūriem sastopam tieši Apollōnu un Artemīdu un ka vispārīgi hellēnistiskajā romiešu laikmetā Apollōns un Artemida sastopami nešķīrāmi.

Katrā ziņā šī figūra, kas stāv blakus Bulē figūrai, ir vienīgais neizskaidrojamais tēls frontona kompozīcijā.

Atliek vēl noskaidrot sakārtojumu frontona vidū. Pats par sevi saprotams, ka šeit stāvējuši dioskūri. Vēl tikai jānoskaidro, kas no šīm figūrām uzglabājies vai kas par tām zināms.

Jau Ascanio di Siano redzējis divus vīrieša torsus, iemūrētus divās nišās Scuardi mājā aiz tempļa. Viņš arī ziņo, ka šie torsī atrasti rokot pamatus Scuardi mājai, — tā tad tempļa tuvumā. Ascanio di Siano bij pazīstams kā „grande investigator dell' antichità“. Viņam droši vajadzēja prast izlasīt un saprast arī Dioskūru tempļa uzrakstu, un viņš arī pareizi izskaidrojis abus torsus kā dioskūru statuju fragmentus no frontona vidus.

Salīdzinot torsu mērus, kļūst skaidri redzams, ka torsī pieder figūrām, kas bijušas $1\frac{1}{2}$ reiz lielākas par dabisko. Tādas figūras varēja iederēt frontona vidū, kas varēja būt 2,8—3 m augsts.

10. zīm.

Scuardi māju nojauca 1569. g., un minētie torsī laikam tika atstāti bez ievēribas, un tie pazuda gružos. Tad, ceļot jauno baznīcu, tos „atkal atrada“, — pēc Summontes atzinuma 1578. g., bet pēc Capaccio — 1591. gadā.

Giovanni Antonio Summonte publicēja 1601. g. savu „Historia della città e Regni di Napoli“. Šis Summonte nekā nav zinājis par Ascanio di Siano izskaidrojumu. Var būt, ka viņš no citiem ieguvīs ziņas par jaunatrastajiem torsiem. Pats viņš raksta, ka šie divi torsī „pēc zinātnieku domām“ esot Jūlija Cēzara un Oktaviāna statuju fragmenti un esot stāvējuši uz akrētēriju blukiem.

Giulio Cesare Capaccio restaurē šos torsus kā tempļa frontona dioskūrus un pastāsta arī leģendu, ka šīs figūras no frontona esot nogāzis kāds sv. Pēterļa brīnums.

Sakarā ar minēto leģendu 1578. vai 1591. g. atkal atrastos torsus iemūrēja nišās, tuvu pie zemēs, baznīcas fasādē zem Pāvila un Pēterļa statujām. Virs šiem dioskūru fragmentiem pielika latīņu valodā uzrakstus, kas slavēja sv. Pēterļa triumfu par pagānu dieviem.

Pat bez šās leģendas, kas godā sv. Pēteri kā neapoliešu piegriezēju kristīgajai ticībai, jāpieņem, ka jau pirmās baznīcas celšanas laikā ap 800. gadu dioskūru grupa bij noņemta no frontona. Varbūt ar to gribēja iznīcināt atmiņas par dioskūru kultu.

Beidzot vēl pāris vārdu par frontonu figūru stilu. Ja pieņemam, ka abi torsi pieder dioskūru figūrām, tad tas nerunā pretim ne ķermeņu, ne arī drapēriju apstrādājuma veidam: kā kailās ķermeņa daļas, tā arī tērps atbilst tam, ko mēs varam novērot pirmā ķeizaru laikmeta labākajās statujās. Tas ir noteikti romiešu uztvērums, tāpat kā tempļa arhitektūra ir romiešu. Grieķu Neapole ir bijusi jau pilnīgi romiska, kaut gan tās iedzīvotāji runājuši grieķiski un pat likuši saviem tempļiem grieķu uzrakstus.

(Vācu valodā uzrakstīto apcerējumu tulkojusi latviešu valodā filoloģijas un filosofijas fakultātes asistente O. Rudovska; redakcijas darbu izpildījis un apcerējuma konspektu vācu valodā sakārtojis arhitektūras fakultātes uzdevumā vec. docents A. Krūmiņš.)

Literatūra.

- J. Beloch, Campanien. Breslau, 1890.
 Capasso, Archivo storico per le Provincie napoletane, 1892.
 Capasso — De Petra, Napoli greco-romana, 1905.
 Carlo Cellano, Notizie del bello e dell'antico della città di Napoli (1692—1856).
 Correr, Atti della R. Accad. di archeologia di Napoli XXIII, 1905.
 Von Duhn, Der Dioskurentempel in Neapel (Sitz.-Ber. d. Heidelb. Ak. d. W., 1909).
 Fabio Giordano, Historia Neapolitana, 1571—1590.
 Gabricci, Notizie degli scavi 1902, 1906.
 G. Rega, Bulletino archeol. napol. VII 1859, tav. VI. Le vestigia del tempio d. Castore e Polluce, Nap. 1890.
 Salvatore Scotti, La chiesa di S. Paolo Maggiore in Napoli, 1922.

Der Dioskurentempel in Neapel.

Prof. Dr. K. Ronczewski †.

Reste bedeutender Monumentalbauten der Kaiserzeit sind in Süditalien recht spärlich. Die Fachliteratur, in der der Dioskurentempel in Neapel erwähnt oder näher besprochen wird, dürfte nur wenigen bekannt sein. Es scheint daher geboten, etwas genaueres über diesen Tempel, namentlich auch über seine merkwürdigen Kapitelle zu berichten.

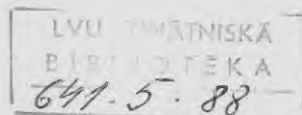
Nach älteren Überlieferungen lag der Tempel am Forum, was schon seine Bedeutung unterstreicht. Über die Topographie des antiken Neapels können wir uns eine Vorstellung machen nach dem Plane von De Petra (Capasso — De Petra, Napoli greco-romana. Vgl. auch J. Bloch, Campanien, 1890, und Gabricci, Notizie degli scavi 1902, 1906).

Wir sehen auf dem Plane von De Petra die wichtigsten Tempel der Stadt. Zum Forumsplatz öffnete sich die Basilica, die Curia und der Tempel der Dioskuren.

Neapels Chroniken berichten (nach Salv. Scotti), daß i. J. 788 in der Nähe des Dioskurentempels erbitterte Kämpfe zwischen Neapolitanern und Sarazenern stattgefunden haben. Einen großen Sieg über den Feind erfochten die Neapolitaner am 30. Juni, also am Tage, der dem Apostel Paulus geweiht war. Die endgültige Vertreibung des Feindes gelang aber erst am 23. Januar 789, am Tage der Feier der Bekehrung Pauli. Da die Neapolitaner glaubten, ihren Erfolg eben dem Beistande des genannten Heiligen zu verdanken, beschlossen sie ihm zu Ehren eine Kirche zu bauen.

Als Platz für die Kirche wählte man die Ruine des Dioskurentempels. Beim Bau benutzte man Teile des Tempels, doch nahm die Kirche nicht die ganze Grundfläche des Tempels ein.

Wir besitzen Belege dafür, daß ansehnliche Teile der Tempelfront die Stürme des Mittelalters überstanden haben. Über den Zustand des Tempels im 16. Jh. erfahren wir aus einem Briefe

von 20. März 1524., den Pietro Summonte aus Neapel an Marcantonio Michiel geschrieben hat (zitiert von Correra in *Atti della R. Accademia di archeologia di Napoli* XXIII, 1905, S. 218: „e tutto intiero ancora il pronao e frontispizio dell' antico tempio di Castore e Polluce...“). Ein anderes Zeugnis liefert eine Abbildung der Tempelfront etwa vom Jahre 1540. Die Zeichnung hatte Fr. d'Olanda angefertigt (Reprod. von Correra in *Atti Napoletani*). Diese Zeichnung hat einen ganz besonderen Wert, weil sie uns über die Verteilung der Tempelinschrift und — was besonders wichtig ist — über Inhalt und Anordnung der Giebelskulpturen belehrt.

Die Weihinschrift auf dem Tempelfries gibt Fr. d'Olanda 2-zeilig an. Diese Angabe muß von allen anderen als die einzig richtige anerkannt werden, da ein von Spinazzola 1901 gefundenes Bruchstück des Frieses, auf dessen Rückseite 1637 eine Grabinschrift gesetzt worden war, genau die von d'Olanda gezeichnete 2-zeilige Verteilung verbürgt (... Ioulios... und darunter ... on seba...). Dieses Fragment beweist vor allem, daß schon 1637 ein Teil der Tempelfront zerstört war.

Die Weihinschrift lautet: „TIBERIUS JULIUS TARSOS DEN DIOSKUREN UND DER STADT DEN TEMPEL UND WAS IM TEMPEL IST. — PELAGON, FREIGELASSENER UND PROCURATOR DES AUGUSTUS BEENDETE AUS EIGENEN MITTELN UND WEIHTE EIN.“

Der Charakter der Schrift, der Name Tib. Jul. Tarsos, besonders auch der Name Pelagon lassen mit Sicherheit schließen, daß der Tempel zur Zeit des Nero erbaut worden ist (Vgl. bei Tacitus: „Pelagon Spado, quem Nero centurioni et manipulo quasi satellitibus ministrum regium praeosuerat“).

Etwa 30 Jahre nach d'Olandas Zeichnung erschien Andrea Palladios Werk *I quattro libri dell' Architettura* (1570), worin 2 Tafeln mit begleitendem Text dem Dioskurentempel gewidmet sind.

Es sei bemerkt, daß in der Tempelfassade Palladios die Tür, die Akroterfiguren und die Gestalten an den Treppenwangen eine freie Ergänzung sind. Die strenge Konkordanz des Eierstabes mit dem Zahnschnitt paßt mehr zur Traianisch-Hadrianischen Zeit. Das Kapitell entspricht in großen Zügen den noch erhaltenen Kapitellen des Tempels. Seltsam ist der Mangel der Inschrift am Fries.

Was nun den Giebelschmuck anbelangt, so hat Palladio in seinem *Quarto libro dell' Architettura* Unverantwortliches zugelassen. Dies befremdet um so mehr, als zu Palladios Zeit der Giebelschmuck in teilweiser Erhaltung noch in situ gestanden haben muß, denn sonst wäre die Beschreibung der Figuren und ihre Deutung von Capaccio (*Historia Neapolitana*, 1607) nicht möglich gewesen.

1538 wurde die Kirche den Teatinermonichen zugewiesen. Diese über 700 Jahre alte Kirche wurde für die große Gemeinde zu klein; sie war aber auch inzwischens baufällig geworden. 1583 begann man mit dem Bau einer neuen würdigeren Kirche. Dabei ließ man die 8 Säulen des Dioskurentempels vor der Kirchenfront stehen. Es wird vermutet, daß 1631 Stücke des antiken Architravs abgestürzt sind. Laut Notizen der Casa di San Paolo (veröff. von S. Scotti in seinem Führer durch die Kirche) hat am 5. Juni 1688 ein Erdbeben („un orribile tremuoto che duro' un buon Credo“) die Kirche sehr stark beschädigt. Von der antiken Vorhalle verblieben nur 4 Säulen auf ihrer Stelle. Von diesen 4 verschonten Tempelsäulen wurden 1712 die 2 vorderen entfernt, da sie isoliert standen und Einsturzgefahr vorhanden war; ihre Basen ließ man an ihrem Standort zurück.

Also 2 aufrechtstehende Säulen, 2 Architravstücke und 2 Basen — das ist alles, was heute von dem reichen Tempel zu sehen ist.

Von den Tempelwänden ist nichts erhalten. Die Fundamente hat Rega 1859 untersucht (*Le vestigia del Tempio di Castore e Polluce*, 1890.).

Nach De Petras Messungen beträgt die Höhe der Säule 10,985, bei U. D. = 1,12 (Rega). Rega gibt die Säulenhöhe mit 10,850 an. Nach der Achsenentfernung der äußersten Säulen — 15,5, könnte man die Stilobathbreite zu etwa 18 M. annehmen.

Das merkwürdigste an der Säulenordnung des Tempels ist jedenfalls das Kapitell. Es ist 1,25 M. hoch, der U. D. der Säule beträgt (nach Rega) 1,12. Das Kapitell ist also schlanker als die frühaugusteischen Kapitelle. Auch sind die Hüllblattschäfte nicht mehr so massiv, wie an Augusteischen Beispielen, doch ist die Bekrönung des Schäftchens in der Form eines verzierten Wulstes immerhin ein Zeichen der frühen Kaiserzeit, während der Blattschmuck des Hüllblattschaftes schon zu den freieren flavischen Formen überleitet.

Die Dreiteilung des Blattkelches, wie sie Palladios Tafel zeigt, ist ein Zeichen vorgeschrittener Kapitellevolution, und wir dürfen eine solche Dreiteilung an einem Tempel aus Neronischer Zeit nicht erwarten. Auch den Hüllblattschaft zeichnet Palladio falsch: statt aufsteigender Blätter sehen wir da schmale Kannelüren.

Leider sind keine Fragmente des Gesimses erhalten. Auf die diesbezügliche Tafel des Palladio dürfen wir uns nicht verlassen.

Erst dem vor einigen Jahren verstorbenen Archäologen von Duhn ist es gelungen, den Zusammenhang und Inhalt der Giebel-skulpturen richtig zu deuten (Vgl. Sitzungsber. d. Heidelb. Ak. d. W. 1909. „Der Dioskurentempel in Neapel“). Bei Duhn finden wir auch die ältere Literatur verzeichnet, beziehungsweise kritisch berücksichtigt.

Auch Duhn geht, wie vor ihm Correra, von der Zeichnung des Fr. d'Olanda aus. Ganz besonderes Interesse kommt den Figuren zu, die die Lücke in der Giebelmitte ausfüllen mußten. Schon ein gewisser Ascanio Di Siano, der als „grande investigator dell'antichità“ galt, hat 2 männliche Torsi in zwei Nischen des Hauses Scuardi hinter dem Tempel eingemauert gesehen und sie als Reste von Dioskuren aus der Giebelmitte gedeutet. Das Haus Scuardi wurde 1569 niedergerissen, wobei die obengenannten Torsi verschwanden. Sie wurden bei dem Bau der neuen Kirche „wiedergefunden“, nach Summonte i. J. 1578, nach Capaccio — 1591. Summonte deutete die Torsi falsch als Reste von Statuen des Jul. Caesar und des Octavianus; Capaccio dagegen restaurierte die Torsi richtig als Dioskuren des Tempelgiebels.

Vergleicht man die Maße der Leiber, so wird klar, daß sie zu Figuren gehören, die $1\frac{1}{2}$ mal lebensgroß waren. Das würde eben für die Giebelmitte passen, die 2,8—3 M. hoch sein konnte.

Über den Stil der Giebelfiguren sei zum Schluß gesagt, daß das Nackte wie das Gewand dem entspricht, was man an besten Statuen der ersten Kaiserzeit beobachtet. Es ist ausgesprochen römische Auffassung, ebenso wie die Tempelarchitektur eine römische ist. Das griechische Neapel ist schon ganz romanisiert gewesen.

LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKA

0509079445

Latvian library

220041782

249459